

SINNER, Carsten (ed.) (2005): *Norm und Normkonflikte in der Romania*. München: Peniope, 243 p.

Introducció

El llibre que ressenyem constitueix un recull de treballs, dels quals el primer que cal dir és que constitueixen un conjunt divers temàticament, que conté molta informació documentada i molta bibliografia per aprofundir els temes tractats.

Llegit atentament aquest conjunt, a més, permet quedar-se amb visions des de diferents punts de vista sobre qüestions fonamentals en la teoria sobre la planificació lingüística.

Un primer exemple en seria la qüestió bàsica de la relació entre la descripció i la prescripció. Els treballs de Cristina Martins i de Kristin Reinke i Luc Ostiguy —sobretot el de Martins— relativitzen la diferència entre aquestes dues pràctiques. En canvi, Perpétua Gonçalves¹ i Elisenda Bernal fan una professió de fe d'objectivitat que situa la descripció en un terreny ideal, com una pràctica no gens «contaminada» per la prescripció.

La segona qüestió present en molts dels treballs és la pràctica més o menys acceptada del policentrisme normatiu: sobre el mirandès respecte a l'asturianolleonès (Martins), sobre el gallec (Henrique Monteagudo) i el portuguès de Moçambic (Gonçalves) respecte al portuguès, sobre el francès a Abidjan (Katja Ploog) i al Quebec (Reinke i Ostiguy) respecte al francès de França i sobre el moldau respecte al romanès (Eugenia Bojoga).

Passem, fetes aquestes observacions generals, a comentar els textos aplegats en el llibre.

Carsten SINNER: «Normen und Normkonflikte in der Romania. Zur Einführung».

Aquest text és la presentació, com a editor del volum, dels treballs aplegats amb una abundant bibliografia bàsica i especialitzada al voltant de la norma lingüística.

1. No podem deixar de comentar que sobta que Gonçalves no cita cap treball de Martins i que Martins no cita cap treball de Gonçalves, ja que són dues teòriques de l'àmbit lusòfon.

En primer lloc, l'editor justifica la tria dels articles, dient que es presenten casos que poden servir d'exemple per a altres situacions actuals o històriques i que ajuden a entendre el paper de les normes o la seva introducció per al desenvolupament d'una llengua.

En segon lloc, reflexiona sobre diferents problemes relacionats amb la norma: el concepte i les denominacions de norma, la norma en els diferents plans de la llengua, norma i variació, etc.

En tercer lloc, aprofundeix en els criteris de selecció de les contribucions per a la tria de les quals va procurar que hi hagués exemples de situacions molt diferents (criolls / llengües minoritàries / llengües minoritzades, contextos postcoloniais, secessionisme lingüístic, falta de descripció, actituds davant la norma, etc.).

L'editor agrupa les contribucions en dos blocs: «Dificultats i conflictes en la normativització i l'establiment de normes» i «Normes o conflictes de normes de varietats regionals i nacionals».

Les contribucions al bloc «Dificultats i conflictes en la normativització i l'establiment de normes»

Claus D. PUSCH: «Normativer Hiatt und Skripturalität. Die Problematik des Oralitätsprimats im Kontext der Standardisierung von Minderheitenidiomen, dargestellt an galloromanischen Beispielen».

El text comença amb una presentació dels conceptes de *norma lingüística*, *codificació* i *estandardització*. Exposa que en les llengües amb una pràctica escrita consolidada la distància entre les normes d'ús i les normes codificades s'accepta fàcilment, mentre que en el cas de certes varietats de llengües minoritàries (com l'aranès, el francoprovençal i el normand de l'illa de Jersey) els parlants exigeixen que la codificació reflecteixi fidelment les seves normes d'ús, exigència que fa disfuncional l'estàndard escrit.

Cristina MARTINS: «O processo de normatização do mirandês».

El treball comença situant les dificultats de descriure la situació sociolingüística del mirandès, llengua minoritària d'ascendència asturianolleonesa. Aquestes dificultats tenen a veure, d'una banda, amb la situació d'aquesta llengua, i, de l'altra, amb la relació poc clara entre la descripció lingüística i la normativització, que l'autora arriba a concebre com a pràctiques essencialment idèntiques, diferenciades només pel grau d'explicitud amb què l'investigador avalua els trets i les formes lingüístiques.

En resum, Martins diu el següent. Seguint Pierre Bourdieu (1982) i Deborah Cameron (1995), subscriu la tesi que, a causa de la naturalesa socialment ancorada del seu objecte empíric, la descripció lingüística no reuneix totes les condicions per deixar de ser una activitat concomitantment prescriptiva. La diferència entre un lingüista fent planificació lingüística i un fent descripció està en el grau d'explicitud amb què els efectes prescriptius són assumits. La lingüística no pot menystenir l'ancoratge social de les llengües: són com són perquè són una pràctica social.

Per Martins, els perills de fer-ho són dos:

1. El menysteniment de la bàsica («fulcral» a l'original) i inalienable acció reguladora de certs sistemes de valors no lingüístics sobre els «comportaments» verbals i, doncs, sobre la configuració de les estructures lingüístiques mateixes. La competència lingüística es va modelant a partir de tries entre variants. Un d'aquests valors és el de «certo/errado» establert per alguna mena d'autoritat.

2. La lingüística ha acostumat a descriure la llengua «legítima» (Bourdieu, 1982). El parlant-orient ideal acaba essent el parlant de l'estàndard.

Es pot dir, doncs, que la feina de la lingüística contribueix a la promoció de l'estàndard.

Explicades aquestes circumstàncies, el text descriu el procés actual d'estandardització del mirandès analitzant quines fases de l'esquema d'Einar Haugen (selecció, codificació, difusió i

elaboració) s'han acomplert sobre aquesta llengua. Acaba amb un assaig de prospecció sobre el futur.

Guido MENSCHING i Lucia GRIMALDI: «Geschichte, Konflikte bei Schaffung und jetziger Stand der Norm der Sardischen».

Els autors es proposen discutir la primera proposta oficial d'estandardització del sard, la «limba sarda unificada», de l'any 2000. Segons els autors, les controvèrsies que ha generat han frenat l'estandardització del sard. Ho atribueixen a un problema de «comunicació»: amb una bona introducció didàctica potser s'haurien evitat aquests problemes.

Eva Martha ECKKRAMMER: «*Olifante, olefante òf olifanti?* Sprachnormierung im Papiamentu».

A partir d'una discussió del concepte de *norma lingüística*, el treball analitza quins són els factors que condicionen l'establiment d'una norma per a una llengua postcolonial com el papiament, en procés explícit d'estandardització des dels anys 80.

Henrique MONTEAGUDO: «La estandarización del gallego. Problemas y avances».

El títol del text és un resum diàfan del contingut del treball. Amb un repàs selectiu en la quantitat però detallat en la qualitat i empíricament i bibliogràficament molt documentat, l'autor, com a representant dels responsables de l'actual estandarització del galleg, exposa d'una manera ordenada i clara els avenços i els problemes (incloent-hi les discrepàcies del reintegracionisme) d'aquest procés. Constitueix un bon resum de l'estandarització del galleg des del punt de vista oficial.

Elisenda BERNAL: «El sufijo catalán *-ejar* y la norma: un sospechoso habitual».

El treball analitza les característiques semàntiques i formals del sufix *-ejar* —els derivats del qual, malgrat ser el segon sufix català més productiu, són en general considerats poc genuïns. També es descriuen els neologismes formats amb aquest sufix en un corpus datat entre 1989 i 2000.

La lectura d'aquest text suscita reflexions sobre tres terrenys subjacents en el treball: la relació entre descripció i prescripció, les bases conceptuals lexicològiques i la coherència en l'aplicació dels criteris per decidir la genuïtat de les unitats.

Sobre la primera qüestió, Cristina Martins ja posa sobre la taula la relativa distància que sovint hi ha, de fet, entre descripció i prescripció.

Passant a comentar els fragments del treball de Bernal que ens han suggerit aquestes observacions, començarem per les declaracions d'intencions que fa en iniciar les conclusions. Diu que «la prescripció (y la proscipción) sin descripción y análisis no es un camino adecuado. Para valorar objetivamente las formaciones nuevas, se tiene que partir de descripciones completas de la lengua en cuestión, y a partir de ellas, emitir los juicios, las condenas y las exenciones de culpa cuando sea necesario».

D'acord amb el que hem resumit de Martins, el primer mot que cal relativitzar és *objetivamente*. Dóna a entendre que és possible trobar *sempre* una descripció vàlida *universalment* per a tots els parlants d'una llengua; la realitat, però, és que dins d'un sistema lingüístic, hi ha varietats —és a dir, normes objectives, històriques, geogràfiques i socials— i varietats funcionals —normes estilístiques— que exigeixen un tractament més diversificat dels fenòmens lingüístics.

La segona unitat que cal comentar és «descripciones completas». Si calgués esperar a tenir aquestes descripcions per establir normes prescriptives explícites, s'hauria codificat cap llengua? Se'n podria codificar cap? D'altra banda, donada la naturalesa canviant i diversa de les llengües, quan decidiríem que tenim una «descripció completa»?

Si se'ns permet, es desprèn de l'afirmació que acabem de comentar una certa ingenuïtat en pretendre fer ciència exacta i exhaustiva quan es fa lingüística aplicada, que, de fet, és el que l'autora fa en el treball: descriu un sufix i analitza si unes unitats s'adeqüen als processos de formació genuïns, amb l'objectiu de fixar criteris de genuïtat.

I, encara, cal fer una reflexió, sobre l'objectivitat de la lingüística de corpus: l'anàlisi que fa (com, p. e., en general fa deliberadament la magna obra descriptiva que és la *Gramàtica del català contemporani*) és sobre la llengua estàndard: d'una banda, de la macroestructura d'un diccionari de referència, i, de l'altra, de textos publicats per redactors conscients i en principi revisats per assessors. Per tant, descriu corpus que ella prèviament ha decidit que són genuïns: no es tanca el cercle?

L'altra afirmació que és interessantíssima de comentar també forma part de les conclusions, i és la següent: «Es recomendable adoptar unos criterios inequívocos y aplicarlos rigurosamente sobre cualquier forma neológica, con el fin de determinar su buena formación, formal y semántica, y la necesidad denominativa del neologismo en cuestión, y legitimar, en fin, su razón de ser».

L'ús del mot «inequívocos» ens sembla una altra mostra d'ingenuïtat, que es podria solucionar potser amb una redacció com ara «tan inequívocs com sigui possible». D'altra banda, diu que s'han d'«aplicar *rigurosamente*»: vol dir 'sistemàticament' i 'sense excepcions'? Podríem arribar a tenir una màquina degudament programada que apliqués cegament aquests criteris i ens resoldria la feina? I, finalment, «la necesidad denominativa del neologismo en cuestión»: tots els parlants sempre i arreu comparteixen la mateixa necessitat: és versemblant durant una ampollada (un *botellón*) sentir parlar els joves de «tirar floretes» o «gallejar»?

Pel que fa a les bases conceptuals del treball, l'ús que l'autora fa de les categories, d'una banda, *frequèntatiu* i *iteratiu*, i, de l'altra, *habilitació*, *hipòstasi*, *derivació regressiva*, *derivació immediata* i *derivació zero*, és discutible i amb exemples no sempre congruents.

Pel que fa als tres criteris de genuïtat, també hi ha problemes d'aplicació, en casos com *surfejar*, *irangatejar*, *pastejar*, *testejar*, *piropejar* (*tirar floretes*), *saborejar* (*assaborir*), *torpedejar/linejar* (*torpedinar*), entre d'altres.

Les contribucions al bloc «Normes o conflictes de normes de varietats regionals i nacionals»

Carsten SINNER: «Sprachliches Wissen, Sprachbewusstsein und sprachliche Paranoia am Beispiel des Kastilischen in Katalonien».

Sobre la base d'un corpus de 40 entrevistes amb informants catalans i madrilenys analitza la relació entre, d'una banda, el saber sobre la llengua, sobre normes prescriptives i, de l'altra, sobre bilingüisme i l'ús real de la llengua. D'aquest treball es desprèn que els catalans tenen una posició molt tensa i crítica sobre el castellà que parlen, que desemboca en una inseguretat lingüística marcada, en constants hipercorreccions i en un comportament que pot ser definit com a paranoia lingüística.

Katja PLOOG: «Nonstandard, Norm und strukturelle Heterogenität in der Beschreibung syntaktischer Variation am Beispiel des Französischen in Abidjan».

El treball denuncia la poca recerca sobre estructures sintàctiques no estàndard i es pregunta si és per manca d'eines o d'interès. Analitzant el francès parlat a Abidjan, el treball discuteix els reptes d'aquesta descripció posant a prova les eines disponibles. Els resultats porten, tant a revisar l'enfocament variacionista com la classificació categorial de les dades lingüístiques.

Perpétua GONÇALVES: «O português de Moçambique: problemas e limites de padronização de uma variedade não-nativa».

L'autora del treball s'inscriu en el terreny de la lingüística, que concep com una disciplina completament diferent de la planificació lingüística. Es proposa discutir problemes i límits en relació amb l'estandardització del portuguès de Moçambic (PM), llengua oficial des de 1975, amb la independència del país respecte a Portugal, però parlada per molt pocs habitants.

Des d'aquesta inscripció, l'autora fa un parell d'afirmacions que cal comentar. A la pàg. 184 afirma: «É sabido que a escolha de uma norma prescriptiva é determinada fundamentalmente por

factores extra-lingüísticos [...], e que *nada, do ponto de vista estritamente lingüístico, leva a que uma determinada variedade seja preferida a uma outra*».²

La rotunditat de l'última afirmació la fa fàcilment discutible. No és difícil pensar que, en un moment determinat, fruit evidentment d'un cultiu escrit més o menys continuat, una varietat es pot trobar amb una variació estilística més adequada (p. e., terminologia específica, models de llengua, gèneres literaris, etc.) per complir les propietats d'un estàndard (intel·lectualització, p. e.). Haurà estat per una intervenció més o menys deliberada, però el fet serà que, en un moment determinat, estructuralment estarà més preparada per fer d'estàndard que les altres.

A continuació, cita Florian Coulmas (1989), quan diu que els lingüistes practiquen aleshores una actitud d'«abstinència lingüística» davant de les qüestions de «padronização»; es mantenen «neutres». Però, continua, han de contribuir al procés d'estandardització, «que requer informação de natureza técnica e formal que só eles estão em condições de fornecer».

Com ja hem vist, Cristina Martins relativitza aquesta separació tallant entre la tasca descriptiva i la prescriptiva; Elisenda Bernal implícitament la subscriuria.

A continuació, l'autora fa una exposició molt clara sobre la realitat sociolingüística de Moçambic, amb la divisió de les varietats entre «subvarietats *basilectais*», «subvarietats mesolectals» i «subvarietats acrolectals», i la descripció de les actituds que s'hi relacionen i que generen tres etapes en el procés (negació de l'especificitat de la varietat local, reconeixement de l'existència però no de parlar-la un mateix i controvèrsia entre defensors d'una norma local i els de l'estàndard metropolità).

Entrant en la qüestió de la selecció de la norma per estandarditzar, després d'una breu història del portuguès a Moçambic, explica que els lingüistes discrepen sobre quina varietat cal triar: la de portuguès educat o la popular. La visió majoritària és que és més fàcil adoptar l'educada.

A continuació, Gonçalves torna a fer una afirmació massa rotunda, a la p. 190: «O estabelecimento de um padrão para uma dada língua, ou melhor, a adopção de uma “norma prescriptiva” *destinada a ser aplicada a todos os usos da língua em todos os momentos* requer o conhecimento da chamada “norma descritiva”, que se refere a traços ou formas lingüísticas que a maior parte dos falantes usa normalmente (cfr. McGroarthy 1996)».

Justament, el *padrão* o estàndard, segons les situacions, compleix les condicions de varietat lingüística (amb diversitat estilística interna) o de registre lingüístic (apte, doncs, per a determinades situacions comunicatives). Per tant, proposar-se una norma prescriptiva —a més, sense parlar dels successius desfasaments que hi ha entre proposta normativa explícita i estàndard efectivament usat— que servís per a tots els usos sempre, o implícitament comporta variació estilística interna, o està destinada al fracàs.

A continuació, la lingüista exposa l'estat de la descripció del PM. Hi ha molt pocs estudis de fonètica, fonologia, semàntica i discurs. Com que ja n'hi ha de «gramàtica» i de lèxic, presenta algunes formes que serien acceptables per a l'estàndard.

Passa a parlar dels problemes i límits de la *padronização* o estandardització. Per ella, els principals problemes són el «*continuum* de variació» —que dificulta la selecció—, la distinció entre fenòmens consistents i temporals i la inestabilitat dels trets propis del PM.

Pel que fa a les perspectives per a una recerca, que ha de ser llarga, cal investigar els aspectes no descrits encara, aprofundir la recerca dels ja descrits, crear corpus lingüístics de PM, estudiar la distribució estilística de les variants concurrents i descriure les actituds de la societat moçambiquenya en relació amb la norma europea i la local.

Com a reflexió final, Gonçalves proposa que, mentre no s'hagin complert raonablement les tasques esmentades, cal trobar solucions de compromís en els casos de conflicte entre la norma europea i les locals emergents, sobretot a l'escola.

2. La cursiva és nostra.

Kristin REINKE i Luc OSTIGUY: «La concurrence des normes au Québec, dans les médias, à l'école et dans les dictionnaires».

En la introducció, els autors exposen la situació complexa generada per la concurrència de normes que afecta els quebequesos, tant en l'ús de la llengua al Quebec com en la interacció amb la resta de francòfons. A continuació, n'expliquen les causes històriques, socials, sociolingüístiques i lingüístiques.

Com sembla inevitable, també en aquest treball hi ha referències a la relació entre descripció i prescripció. A la p. 200 els autors afirmen: «l'idée des aménagistes qui s'emploient à définir cette norme endogène est d'identifier, à partir des usages réels des Québécois en situation formelle de communication orale ou écrite, les caractéristiques du FQSt [français quebécois standard] qui constitueront ce nouveau modèle normatif endogène à partir duquel les autres usages québécois seront hiérarchisés socialement et fonctionnellement».

I a la p. 206: «D'un point de vue méthodologique, un dictionnaire global capable de légitimer la variété du FQ [français quebécois] devrait toujours satisfaire aux exigences du descriptivisme. La réalité linguistique force cependant les lexicographes à faire certaines concessions. L'action même de sélectionner les unités lexicales qui figureront ou non dans le dictionnaire [...] repose sur des jugements de valeur sur celles-ci. De même, faire le choix des significations à retenir et des exemples pour les illustrer, ainsi que faire un choix de marques d'usage et de les apposer aux unités lexicales, supposent des décisions évaluatives. Enfin, même des dictionnaires conçus de manière descriptive peuvent avoir un effet normatif à cause de l'autorité que les utilisateurs leur attribuent».

La primera afirmació exposa la necessitat d'una descripció acurada per fer una bona prescripció; la segona relativitza la distància entre totes dues operacions, com fa Martins en el seu treball.

Els autors analitzen aquest conflicte, a partir de bibliografia i documentació abundant i diversa, en els mitjans de comunicació (MC), l'escola i la lexicografia. Pel que fa als MC, conclouen que, així com la premsa escrita segueix sense gaires problemes el model normatiu, la locució dóna entrada a molts trets de la llengua familiar, acceptació que genera polèmica. Aquesta permissivitat també es dóna en el registre estàndard oral de l'escola, on la solució a l'autoodi tradicional pel quebequès oral es pretén que sigui promoure, d'una banda, l'autoestima, i, de l'altra, el respecte per la diversitat lingüística. Finalment, en l'àmbit dels diccionaris, el problema principal és com aconseguir un diccionari quebequès de referència per a una societat que es mou entre el diferencialisme i la submissió als diccionaris de França; polaritat que, segons els autors, revela que la inseguretat lingüística continua present entre la població quebequesa.

Eugenia BOJOGA: «L'évolution des normes linguistiques du roumain dans la République de Moldavie».

L'autora fa una documentada, detallada i argumentada exposició sobre l'evolució, tant de la planificació d'estatus sobre el moldau en relació amb el rus com de la planificació de corpus sobre el moldau en relació amb el romanès.

Donats el llarg període que abraça (1812-2001), el detall amb què comenta les dades i la complexa i canviant història bèl·lica, política, cultural i sociolingüística de Moldàvia, el lector no familiaritzat amb aquesta història agrairia una cronologia sintètica i un o uns mapes per poder seguir la interessantíssima exposició sobre l'intent de separar el moldau del conjunt lingüístic romanès i les resistències que ha generat aquest intent.

Malgrat això, aquesta prolixa descripció permet, per exemple, al lector català trobar elements de reflexió i de comparació entre la situació del moldau respecte al romanès i la situació del català al País Valencià.